

Nr 176.

Av herr **Herou m. fl.**, *angående expropriationslagstiftning till stöd för bildande av nya jordbruk i Norrland och Dalarna.*

Bondeklassen i gångna tider.

Det svenska jordfolkets historia kännetecknas av sekellång utveckling i olika skeden från ättens kollektiva, kommunistiska jordbruk och hushållning till våra dagars individuella jordäganderätt, kontrollerad av storfinsansen, som genom sitt övervälde exploaterar allt och alla. Den »frie, självständige» bonden på »egen gård» undgår ingalunda utvecklingens gång därutinnan.

Det samhällsliv, som utvecklats i Sverige från dess första upprinnelse tills nu, har av moderna forskare, framförallt professor Steffen i hans arbete »Världsåldrarna» och jur. dr Åström i »Jordrätten i Sverige under världsåldrarna», sociologiskt indelats i följande perioder: Hordsamhällets tid 11000—4000 f. Kr., Ätt- eller Klansamhällets tid 4000—700 f. Kr., Småkonungatiden 700 f. Kr.—500 e. Kr., Storkonungatiden 500—1250, Adelstatens tid 1250—1521. Den nya statssuprematiens tid 1521—1809, samt Den moderna kapitalismens och demokratiens tid 1809 —.

Landets första invånare — jägare och fiskare — till vars förfogande stodo oerhörda områden (på grund av ringa folkmängd) hade inget intresse av att tillägna sig ett visst begränsat område; deras äganderätt inskränkte sig till bytet, fångsten och verktyget. Horden (stammen) begagnar jakt och fiskeområden gemensamt. Utvecklingen framskrider, boskapsskötsel framträder som näringsfång. Området begagnas mera regelmässigt. Jordäganderätten blir en för stammen gemensam betesrätt.

Sedan åkerbruk uppkommit, har äganderätten utformats i följande ordning: först gemensam äganderätt och gemensam nyttjanderätt, sedermera gemensam äganderätt och privat nyttjanderätt samt slutligen privat äganderätt och privat nyttjanderätt.

Under ättstatssystemets tid utvecklades boskapsskötsel, svedjebbruk och plogbruk. Före uppkomsten av boskapsskötseln utgjordes samhällsbyggnadens grund av matriarkala enkel- och storfamiljer med bosättning i byar. Staten förvaltades av en folkförsamling och en hövding. Män och kvinnor voro i folkförsamlingen likaberättigade. Statsområdet utnyttjades såsom stats allmänning.

Med boskapsskötseln som huvudnäring ändrades samhällets struktur, uppkom familjebildning av patriarkal karaktär. Ätten förändrades till

patriarkal ätt. Denna samhällsbildning fortlevde efter svedje- och plogbrukets inträdande. Storfamiljen var en kommunistisk (i ordets äldre betydelse) organisation med gemensamhetsegendom och Kooperation, vars högste förvaltare var »den äldste» i samråd med de myndiga männen. Statsorganisation: hövding och folkförsamling som utgjordes av familjecheferna och de *vapenföra, manliga, friborna* familjemedlemmarna. Sedermera bildades ett förbund, varur uppstod territoriella småstater. Av storfamiljerna blev lokalt bysamhälle. Besittningstagandet av nyttjandeområdet under ättstatsepoken synes ha varit följande:

a) boskapsskötsel huvudnäring; hela statsallmanningen utnyttjades gemensamt såsom betesmark eller som »slaog», slätterlägenhet;

b) svedjebruket huvudnäring; statsallmanningen gemensam egendom för ättssamhället. Enskild hade endast nyttjanderätt. Särskild äganderätt fanns icke;

c) plogbruket huvudnäring; ättstaten eller ättstatsförbundet äganderätt till sitt landområde, familjerna nyttjanderätt till de jordområden, som av dem odlats och brukats som åker.

Samhället växte genom ständig nybildning av enkel- och storfamiljer. Söner som ville grunda ny familj fingo hemföljd: boskap och andra lösören som hjälp. Familjegodset kunde icke delas eller avyttras. Ur hemföljdsrätten utvecklades småningom manlig medlems rätt till andel i familjegodset. Dylig andel kunde säljas. Efter sådan försäljning kom behovet att dela storfamiljens åker, varvid medlemmarna erhöles lika »lott». Namnet lott på grund av att lottkastning avgjorde vilka åkerstycken i de olika gårderna, som de särskilda medlemmarna skulle hava. Förutsättningen vid delning var, att den skulle göras om från grunden när olikheten i åkerinnehav blev för stort. Delningen avsåg vidare endast nyttjanderätt till storfamiljens jord.

Delningen av lotter sprängde storfamiljen, i vars ställe uppstod den patriarkala enkelfamiljen i det lokala bysamhället. I ättstatens ställe trädde en lokal småstats: häradet eller hundradet, varur sedermera utvecklades den nya småkungastaten.

Den lokala häradsstaten bestod efter sitt första begynnande av en grupp bysamhällen, som hade gemensam nyttjanderätt till underlydande åkerjord samt med övriga statsmedlemmar lika rätt att nyttja stats- (härads-) allmanningen.

Allt efter som befolkningen växte utnyttjades alltmer tillgängliga odlingslägenheter. För att då icke den oeftergivliga grundsatsen om allas lika rätt till statssamhällets jord skulle rubbas, företogs delning av hela häradsstatens åkerjord. En sådan delning måste givetvis företagas tid efter annan. (Periodisk delning.) Så uppnåddes ett läge där familjebesuttenheten äventyrades. Ett mått för familjebesuttenheten (bol) fastställdes. Detta blev också grund för förpliktelser mot staten. (Skattemått.) Byn byggdes

med byplan och tomtindelning. Tomtgränserna bestämdes genom råmärken (bol- eller »bomärken»).

Byarnas rätt gentemot varandra reglerades, byar fingo till andra byar avstå, vad de för mycket intagit (utjordar, urfjällar inom andra byar ha sin upprinnelse däri). I de olika byarna fortsattes periodiskt skifte, då åkerjorden omdelades mellan bolen, (forn- och hammarskiftet) med nyttjanderätt åt byamännen.

En del storfamiljgods ombildades icke till byar utan omlades till herrgårdar vid det att äldste sonen utlöste sina yngre bröder.

Byalagets gemensamma äganderätt omfattade under kultur varande jord, vad därutöver låg, var allmänning. Så bildas med statsenheterens förändringar härads-, landskapsallmänningar. I och med riksenhetens hävdande uppkommer statens, kronans rätt till allmänningar.

En sådan utveckling begynner på 1200-talet, då konungar utan byalagens hörande gav ägaren rätt till jord. På 1300-talet stadgades, att allmänjordar skulle skiftas, så att kronan erhöll en tredjedel och häradet två tredjedelar. Under 1500-talet hävdades kronans rätt till allmänskogarna och med stadgan av den 22 mars 1647 togs steget fullt ut, så att staten erkändes ensamrätten.

Under 1800-talet regleras gränserna mellan allmänningarna och de hemman och lägenheter som blivit av enskilda upptagna. Byallmänningar sökte man stycka och fördela mellan jordägarna inom byn.

1818 begärde ständerna allmänna grunder för kronoskogarnas reglering. Dessa bestämmelser fastställdes 1824, bland annat att staten skulle till skatte sälja allt, som ej vore för kronans behov nödigt.

Genom skatteförsäljningar och anslag till bruksrörelsen gynnades enskilda gentemot staten under 1700- och 1800-talen. Vid sekelskiftet 1900 funnos i runda tal 6,9 miljoner hektar kronoskog, 105,000 har häradsallmänningar och 537,000 har sockenallmänningar. En liten spillra av det som varit.

Det är icke möjligt att i föreliggande motion följa jordäganderättens växlingar genom tiderna. Vi måste stanna vid historien om de första jordlotternas uppkomst, den första periodiska delningen (fornskiftet). Utvecklingen från den kollektiva byn till nuvarande enskilda gårdar, dess väg markeras av de olika skiftsystem som använts: 1) fornskiftet, 2) solskiftet, (1200-talet), 3) storskiftet (1700-talet), 4) enskiftet (1807), 5) laga skifte (1827). Utvecklingens gång har vidare bestämts genom tre allmänna jordrättssystem, som härskat, nämligen: 1) allmännings- och odalrätt, 2) regal- och feodalrätt, samt 3) modern nutidsrätt (privaträtt).

Samstämmigt beskrives hednabondens (odalbondens) frihet och självständighet. Till ingen var han skattskyldig, tillsammans med övriga bönder bestämde han på tinget. Konungen hade makt med dem, men icke mot dem. Frivilligt hade de påtagit sig vissa tjänster för statsändamål och offerväsen. Ur de frivilligt åtagna förpliktelserna utvecklades skatteskyld-

dighet. Jordinnehavet blev förbundet med tunga skattebördor. Befrielse från dessa medgavs jordägare, som satte upp beväpnade ryttare till riksförsvaret. Härigenom uppkom frälserättigheter.

Genom påvekyrkans herradöme medföljde en tid av svaghet och betryck för den svenska allmogen.

»Mot kyrkan, hängivet understödd av konungamakten, stod allmogen vid denna tid helt och hållet värnlös. I bondens tvist med kyrkans män dömdes nu av kyrkliga myndigheter efter utländsk lag.» (Sjögren: Svensk kulturhistoria.)

Alltsedan dess har bondeklassen fått föra en hård kamp för sin frihet. Liv-egenskap har i Sverige icke formellt varit införd för hela allmogen som i andra länder, den har existerat för en mindre grupp trälar och slavar (från början tagna krigsfångar och i strid underkuvade) men avskaffades också för dessa delvis under 1200-talet och slutgiltigt 1335. Behandlingen av allmogen har dock tidtals varit sådan, att ställningen i realiteten var livegenskap. Herrarna behandlade allmogemännen hur som helst, piskade dem, torterade dem, togo deras hustrur och döttrar, ja, deras liv.

Den katolska kyrkan var det första allvarliga hotet mot allmogeklassen. Den tillägnade sig huvudparten av landets jord.

»I den mån den forna ättejorden mer och mer gick över i kyrkans hand förvandlades de forna odalmännen alltmer till underlydande och skatteskyldiga landbönder, som måste erlægga arrendegärd till sina kyrkliga herrar.» (Sjögren.) Makthavarnas fogdar stal för kyrka och stat men kanske lika mycket för egna syften. Deras av knektvälde understödda maktbefogenhet gjorde det möjligt för dem att föra ett fullständigt förtryckarregemente. Den frihet, allmogen ägde tidigare under den s. k. »hednade-mokratien», gick förlorad.

Vid stora tinget i Linköping 1153 beslöts, att kyrkornas och prästernas gods skulle bli fria från skatt (andligt frälse). Karakteristiskt att bonden också fick avstå sin *urgamla rätt att gå klädd i vapen och härbonad*. Härigenom blev det naturligtvis lättare att kuva allmogens motstånd, slå ned dess mod. I Odins höga visa sjöngs: »Vapen och kläder giv du mannen! Modlös är vapenlös man.» Det har makthavare alltid förstått. *I avväpningen av underklassen och beväpning av herremaktens pålitliga lakejer* förberedde den tidens makthavare en hänsynslös utsugning av de breda massorna.

Det inträffar också under 12-, 13- och 1400-talen förhållanden där böndernas läge blir *alldeles olidligt*. Allmogens missnöje utlöstes understundom i väpnade resningar, som någon gång då *god ledning fanns* utmynnade i tillfälliga förbättringar. Men som ofta skoningslöst slogs ned av den *fåtaligare, men bättre organiserade herrekastens krigsfolk*.

Eländet kulminerade under 1400-talet. Enligt samstämmiga berättelser foro herrarna och fogdarna fram som skurkar, i all synnerhet i Västmanland och Dalarna. Allmogefolket behandlades som djur. »På kyrko- och

tingsväg, t. o. m. hemma i deras hus, grepo fogdarna husfäderna, trugade och plågade dem jämmerligen, tagande från dem allt vad fogden lyste, till och med hustru och döttrar.» (Kämpe, Allmogens frihetsstrider.) Barnen misshandlades, kvinnorna våldfördes — männen höllos borta från husknutarna medels pilar. Särskilt ryktbar har Jösse Eriksson blivit. Rimkrönikan förtäljer: »De fattiga bönderna i Dalarna bo, deras fogde gjorde dem mycken oro, han lät dem så svåra plåga och skattade dem av mest vad de äga. Han lät de bönder i rök upphänga, så svåra lät han därmed plåga, de spändes för hölass, dem de skulle draga, och gjorde dem därmed stor nöd —.»

Genom och efter det väpnade befrielsekriget under Gustaf Wasa vanns en tillfällig förbättring. Jordreduktionen bröt kyrkans jordtjuveri, 33,000 hemman indrogos till kronan. En jordpolitik skönjes, som karakteriseras av ett Wasa-brev:

»Ägor som obbyggda ligga, höra Gud, oss och Sveriges krona till, och ingen annan. Så uppnå uppå det att desse Nordlanden yttermera än som skett är byggies och Cronones skatt därigenom förbättrat och förökt bliva måtte och fattige män, som nu hava varken hus eller jord, med tiden kunna komma till besittning och få yttermera bergning än de nu hava — — —»

Men en jordreform och politik, vars befästande låg i händerna på en ärftlig kungamakt, kunde svårligen bli bestående. Sjögren (i a. a. sid. 205) berättar om ödeshemman, fattigdom och tarvlighet, vittnande om en »lidandets tid, som för allmogen inträtt».

Rövarkrigen under senare regenter nödvändiggjorde en stark krigsmakt, varigenom uppstod en kast av krigsherrar som förstod att, i kraft av sin maktställning i staten, tillägna sig den jord, till vilken den hade åtrå. Adelsn jordförvärv antages ha uppgått till $\frac{5}{6}$ av landets jord.

Reduktionen under Karl XI, den femte av svenska historiens jordreduktioner, var på en gång den sista hittills utförda och den mest omfattande och genomgripande av dem alla. Tvingad av de ofrälse ståndens växande harm måste adeln vid 1660 års riksdag medgiva, att dess makt konstitutionellt bröts genom enväldet och ekonomiskt genom reduktionen. Nu indrogos alla förläningar från föregående regeringar och alla andra större och mindre kronoegendomar.

Fortsättning följde under riksdagarna 1682, 1686, 1689 och 1693, så att adeln därefter var tämligen utpumpad på egendom och makt.

Senare kom förläningarna till industrien, 1700- och 1800-talen, och kapitalismens förtryck, vars verkningar i det följande skall skildras.

Svenska jordförhållanden.

Vid ett granskande av nuvarande jordförhållanden i Sverige framträder för oss, hur den ekonomiska utvecklingen med naturnödvändighet medfört ett starkt sjunkande av jordfolkets procentuella andel av befolkningen.

Bondehushållningen var tidigare självhushållning i detta ords nära nog absoluta bemärkelse. Jordbrukarfamiljens produktion var behovsproduktion, ytterst litet såldes eller köptes. Specialisering och varuutbyte medgav stegring av produktionen, storproduktion som med mindre arbete gav mera arbetsresultat. En ändamålsenligare och högre form av produktion, som således måste segra över de gamla formerna.

Därför skola vi också finna, att ett tillbakaträngande av jordfolkets antal ingalunda varit liktydigt med minskning av jordbrukets produktion utan tvärtom.

Folkmängdens fördelning efter huvudgrupper av yrken var 1870—1910 enligt Statistisk årsbok följande:

	1870	1890	1910
Jordbruk, fiske och skogsbruk:			
antal	3,004,687	2,943,244	2,673,613
i procent av befolkningen	72.1 %	61.5 %	48.4 %
Industri och bergsbruk:			
antal	60,457	1,058,812	1,784,919
i procent av befolkningen	14.5 %	22.1 %	32.3 %
Handel och samfärdsel:			
antal	210,940	426,911	747,218
i procent av befolkningen	5.1 %	8.9 %	13.5 %
Allmän tjänst och fria yrken:			
antal	348,327	356,014	316,653
i procent av befolkningen	8.3 %	7.5 %	5.8 %

På en tidrymd av 40 år har således jordbruksbefolkningens del i befolkningssiffran minskat från 72.1 procent till 48.4 procent.

Ännu tydligare framstår denna utveckling ju längre tillbaks i tiden vi gå. I vetenskapsakademiens handlingar för 1767 finnes en indelning av de dåvarande befolkningsgrupperna adel, präster, borgare och bönder, som visar att år 1760 dessa grupper fördelade sig så:

	Antal	i %
Adel	10,700	0.5
Präster	18,200	1.0
Borgare	162,900	7.0
Bönder	2,192,400	91.5

Siffran för bondegruppen torde här vara något för hög. Sannolikt har till den gruppen räknats andra befolkningselement, som icke inrangeras bland adel, präster och borgare. I arbetet Sveriges jordbruk vid 1900-talets början av Sundberg-Dannfelt anföres följande siffror för år 1750: jordbruk 80, industri 8, handel och samfärdsel 2 och allmän tjänst 10 procent av befolkningen.

Jordbruksbefolkningen har alltså från att ha varit en fullständigt domi-

nerande samhällsgrupp för 200 år sedan numera trängts ned till att vara en grupp, som utgör mindre än halva befolkningen. När folkräkningssiffrorna för 1920 föreligger, skola dessa alldeles säkert rycka ned gruppen långt under för närvarande kända 48.4 procent av befolkningen. Sannolikt till 41 eller 42 procent.

Åkerarealen i Sverige har från 1870 till 1919 ökat från 2,547,398 till 3,800,000 hektar.

Då landets befolkning samma år var respektive 4,168,525 och 5,847,037 personer har åkerarealen utökats snabbare än folkmängdstillväxten; mot 0.6 hektar 1870 kommer 1919 cirka 0.7 hektar per invånare.

På olika slag av ägare fördelar sig åkerarealen sålunda:

	Antal ägare	Åker, hektar	i %
Staten	1	106,258	2.8
Ecklesiastika boställen	1	96,645	2.5
Kommuner	1,159	34,201	0.9
Stiftelser	243	25,645	0.7
Fideikomiss	123	131,290	3.5
Bolag	1,613	219,942	5.8
Enskilda ägare	346,435	3,173,261	83.8

Siffrorna visa, att i det allmännas ägo befinner sig endast 6.2 procent av åkerarealen under det att 93.8 procent är föremål för den privata företagsamheten.

Sverige är ett småbrukets land när det gäller antalet brukningsdelar och dock befinner sig nära hälften av åkerarealen under storgodsägarnas kontroll och ägorätt. Alltså när det gäller innehavet av åkerareal kan det med lika stort fog sägas att Sverige kännetecknas av stordrift inom jordbruket. Riktigheten härav framgår av följande tabell:

Brukningssdelar i Sverige 1919 inom olika storleksgrupper.

	Brukningssdelar		Area	
	Antal	%	Per grupp	%
0— 5 hektar	236,735	55.6	540,360	14.3
5— 10 »	92,857	21.3	679,914	18.0
10— 20 »	61,707	14.4	872,102	23.0
20— 50 »	29,528	6.9	881,874	23.3
50—100 »	5,355	1.2	365,820	9.7
över 100 »	2,576	0.6	441,484	11.7

Det mindre och medelstora jordbruket skötes enbart eller i huvudsak med familjens arbetskraft. Översta gränsen för vad som kan skötas huvudsakligast utan lejd arbetskraft kan nu med den intensitet som kännetecknar svenskt jordbruk och med de maskinella hjälpmedel som stå till buds sättas till 20 hektar.

Vi få då å ena sidan cirka 390,000 små och medelstora jordbruk, omfattande 91 procent av hela antalet brukningsdelar, å andra sidan 37,000 större jordagods, omfattande 9 procent av hela antalet brukningsdelar.

På de 390,000 mindre jordbruken kommer omkring 2,000,000 hektar och på de 37,000 större jordbruken ej mindre än cirka 1,800,000 hektar.

Det är alltså uppenbart, att de mindre jordbrukarna utgöra den överväldigande delen av landets självbesittande jordfolk. Det ringa antalet godsägare, 9 procent av hela antalet, förfogar över 46 procent av åkerarealen, under det att 54 procent av åkerarealen fördelas på den stora gruppen, de 91 procenten av antalet, mindre jordbrukare. Därtill kommer, att godsägarna i regel innehava de bästa och bäst belägna brukningsdelarna. Även här träder oss kapitalismens utveckling tillmötes. Jordvärdena i utsugarnas händer, de karga och små brukningsdelarna få de arbetande jordbrukarna innehava för att träla ihop till nödortfittigt uppehälle men allra först i flesta fall till räntor åt fordringsägare med eller utan inteckningsbevis.

Ty det är icke så väl, att de många småbrukarna äga i ordets vidsträckta mening de brukningsdelar som de ha lagfartsbevis på. Även här träder nackdelarna av den kapitalistiska utvecklingen dessa brukare till mötes. Skuldsättningen å landsbygdens fastigheter har nämligen stegrats oerhört i och med den kapitalistiska utvecklingens genombrott.

Följande tabell anger enligt Statistisk årsbok inteckningsvärdet å fast egendom å landsbygden samt den intecknade skulden i procent av taxeringsvärdet:

År	Kronor	i %
1870	574,603,530	—
1880	795,691,445	34.5
1900	1,193,540,696	41.7
1917	2,616,853,571	52.2

En rätt våldsam stegring alltså när det gäller den absoluta, intecknade gälden, men även relativt så mycket mer som taxeringsvärdena nu i förhållande till jordbrukets avkastningsmöjligheter och räntabilitet är mycket större än förr.

För 1918 visar statistiken en betydande sänkning av skuldprocenten, eller ned till 36.8 procent av taxeringsvärdet, säkerligen en tillfällig, skenbar förbättring, beroende på att en betydande förhöjning av taxeringsvärdet skedde under »krisåren», samt att även samma tids fallande penningvärde förhindrade, att skuldsättningen ökades i förhållande till de höjda taxeringsvärdena.

Tabell 206 i Statistisk årsbok upplyser om att taxeringsvärdet å jordbruksfastighet förhöjdes från

3,477 miljoner kronor 1917 till
5,590 miljoner kronor 1918.

Så är också 1918 års intecknade skuldsumma betydligt mer än 100 miljoner kronor högre än summan för 1917. Det är då anledning antaga, att, efter de synnerligen svåra förhållanden, som nu inträtt, jordbrukets skuldsättning skall vara svårare än någonsin förr.

Detta bestyrkes av en blick på kolumnen för saluvärdet för genom exekutiv auktion försålda fastigheter olika år å nedanstående tabell:

Årligen	Exekutiv försäljning miljoner kronor	Frivillig försäljning miljoner kronor
1861—70	6.3	65.9
1871—80	4.1	101.5
1881—90	8.0	97.2
1891—00	6.0	119.9
1901—10	6.6	222.6
1911—15	9.0	264.2
1917	5.4	641.7
1918	2.6	867.4
1921	4.4	518.5
1922	16.3	442.8

(Siffrorna gälla enbart landsbygdens fastigheter.)

Under det att summan för frivilliga försäljningar minskat sedan 1918 års höga siffra, så är siffran för tvångsförsäljning så låg som 2.6 miljoner 1918, 4.4 miljoner 1921, men springer våldsamt upp till 16.3 miljoner 1922. Senare siffror finnas ej att tillgå. Längre fram skall visas bokföringsresultat för jordbruket för bland annat 1921—1922, som kan säga något om den våldsamma stegringen för år 1922 i ovanstående tabell.

När det gäller den intecknade gälden å landsbygdens fastigheter, måste man dock komma ihåg, att jordbruksfastighet och landsbygdens fastigheter icke är alldeles samma sak.

Så var t. ex. för 1923 av landsbygdens fastighet jordbruksfastighet uppskattad till 6,302 miljoner kronor och annan fastighet till 2,870 miljoner kronor, respektive 68 och 32 procent.

Då med all sannolikhet jordbrukets fastigheter äro mest betungade av skuld och då de dessutom utgöra så stor del av landsbygdens fastigheter som 68 procent, kan man mycket väl illustrera jordbrukets skuldsättning med de anförda siffrorna, så mycket mer som ju förutom den intecknade gälden oerhörda skuldsummor annars åvilar jordbruket.

I skördeavseende intager Sverige en ställning som ett av de länder, där hektarskörden är tämligen tillfredsställande. Avkastningen i Sverige jämfört med några andra länder belyses av nedanstående tabell, där jämförelsetalet för den svenska avkastningen satts lika med 100:

	Vete	Råg	Korn	Havre	Potatis
Sverige	100	100	100	100	100
Danmark	147	113	138	127	131
Tyskland	100	118	127	140	128
Frankrike	66	73	85	91	82
Italien	47	75	54	73	53
Förenta Staterna	48	69	85	76	60

Hur lantmannanäringen utvecklats i Sverige under ett halvsekel kan också belysas med tillförlitliga uppgifter. Så var riksskördetalet i deciton per hektar för:

År	Vete	Råg	Korn	Havre
1801—30	12.9	11.9	12.9	10.6
1831—60	15.4	13.3	13.3	11.1
1861—70	13.6	13.0	13.8	12.6
1871—75	14.6	13.8	14.8	13.0
1891—95	16.3	14.1	14.4	13.5
1911—15	21.5	15.8	17.8	14.8
1923	22.1	18.0	16.1	14.8

Värdesättes skörden i skördeenheter så beräknas dessa till 7,300 miljoner 1923 mot 3,300 på 1860-talet.

Hela mjölkproduktionen har stegrats från 1,340,000 ton på 1870-talet till 3,320,000 ton de senaste åren.

Kött och fläskproduktionen har ungefär fördubblats under samma tid.

1871—75	134,500 ton
1911—13	267,300 »

Jordbrukets totala produktion har av direktör Leufven i svenska lantbrukssällskapet uppskattats till för år 1923:

Vegetabiliska produkter.

Vete	42 miljoner kronor
Råg	91 » »
Potatis	100 » »
Sockerbetor	30 » »
	<hr/>
	263 miljoner kronor

Animaliska produkter.

Kött	180 miljoner kronor
Fläsk	155 » »
Mjök	564 » »
Ägg och fjäderfä	46 » »
	<hr/>
	945 miljoner kronor.

Emellertid är det icke så säkert, att en hög skördeavkastning är liktydig med god räntabilitet. Tvärtom ha nog de goda skörderesultatet i viss mån vunnits på räntabilitetens bekostnad. Härför talar bland annat det, att Sveriges jordbruk icke kan konkurrera ifråga om spannmålsodling med sådana länder som exempelvis Förenta Staterna och Canada, vilka av vete och råg ha endast respektive 48 och 62 procent så stor skörd per hektar som Sverige.

Sveriges produktionskostnader äro större, här finnes icke samma räntabla lantbruksmaskiner, de höga skördarna kräva rationell gödsling o. s. v. Vad det senare beträffar kommer nog en utjämning att ske, allt efter som jorden i de spannmålsexporterande länderna blir allt mer utsugen och gödslingsproblemet även där måste lösas för skördeutbyte i fortsättningen.

Helt givet är det en smula vanskligt att, så litet omfattande som undersökningarna hittills varit, söka sig på att siffermässigt belysa jordbrukets räntabilitet. De försök som gjorts äro dock av den natur, att de kunna ge någon vägledning.

Nannesons på lantbruksstyrelsens uppdrag utförda undersökningar torde därvidlag ge den bästa hjälpen. Denna undersökning omfattar bokföringsåren 1920—1922 och grundar sig på systematisk bearbetning av bokföringsresultat från 126 egendomar i olika delar av landet. Av dessa voro 74 med en storlek upptill 50 hektar och 52 med en storlek av över 50 hektar. Den samlade arealen för de förra var 1,518 och för de senare 9,026 hektar.

Angående skörderesultatet ligga de undersökta gårdarna över riksmedelgenomsnittet.

Bruttoavkastningsvärdet utgjorde i medeltal för samtliga egendomar per hektar: 1919—1920 840 kronor, 1920—1921 798 kronor, 1921—1922 642 kronor. Medeltal för tre år 760 kronor.

I övrigt återfinnes i tab. 9 anförda arbete följande resultat:

Medeltal för samtliga egendomar 1919—1922.

Nettoavkastning	kronor per hektar	61
Förräntningsprocent		2.29
Ränteanspråk	kronor per hektar	133
Nettoavkastningsdifferens	» » »	72
Produktionskostnader	» » »	833
Produktionskostnader i procent av bruttoavkastningen		110.1

Av samma tabell framgår, att räntabiliteten varit synnerligen varierande för olika år. Salunda upgick nettoavkastningen till 142 kronor per hektar 1919—1920 men sjunker till 26 kronor per hektar 1920—1921 och till 14 kronor per hektar 1921—1922. Förräntningsprocenten är för respektive år 5.12—1.06 och 0.68 procent ränta på lantbrukskapitalet.

Värdet av undersökningsmaterialet kan bedömas vid jämförelse med annan liknande undersökning baserad på ekonomiska resultat från i landets bokföringsföreningar under 1919—1920 kontrollerade jordbruk, vilka framlagts i »Räkenskapsresultat från svenska jordbruk VI».

Resultatet av de båda undersökningarna för 1919—1920 ter sig sålunda:

	Produktionskostnadsundersökningen	Räkenskapsresultatet
Kontrollerad areal	10,544 hektar	21,158 hektar
Lantbrukskapital per hektar	2,773 kronor	2,846 kronor
Bruttoavkastning	840 »	831 »
Driftkostnader	698 »	717 »
Nettoavkastning	142 »	114 »
Förräntningsprocent	5.12 %	4.01 %

Resultaten äro så pass överensstämmande, att den skillnad som finnes mycket väl förklaras av att undersökningarna omfattade olika områden av gårdar.

1919—1920 synes ha varit ett jämförelsevis gott år för jordbruket. Övriga år eller genomsnittet för tre år pekar bestämt på att jordbruket icke är räntabelt.

Vid granskning av bokföringsresultatet i detalj visar det sig, att vissa gårdar kunna visa ett utomordentligt fint netto, andra ha ända till minus 7—10 procent (i enstaka fall ännu mera) i försäkringsprocent. Helt naturligt, då förhållandena i Sverige äro så varierande.

Genomsnittligt och rent affärsmässigt sett visar undersökningen förlust för jordbruket under undersökta 3-årsperiod. D. v. s. en person, som på lånat kapital bedriver jordbruksrörelse, skulle fort nog se sig ur stånd att betala vare sig skulder eller räntor på desamma, annat än i ett eller annat gynnsamt undantagsfall. Här kan den invändningen göras att om jordbruket vore förlustbringande skulle priset å egendomarna och därmed ränteanspråken minskas. Att så icke sker torde dock bero därpå, att i den kapitalistiska epok vi nu befinna oss, där arbetslösheten är ständigt tillfinnandes på alla banor, där uppträda ständigt jordhungerande, ägare av kapital, som köpa egendomar och aldrig beräkna att få någon ränta på det nedlagda lantbrukskapitalet.

Jordbrukets dåliga räntabilitet bestyrkes för övrigt av den alldagliga, allmänna erfarenhet, som säger oss, att man nu oftast köper lantbruksegendomar till det pris, som ett byggande av därå befintliga byggnader skulle åsamka.

Det är under sådana förhållanden icke att förvåna sig över att den in-tecknade gälden å landsbygdens fastigheter ständigt stegrats.

En stor del av landets brukningsdelar äro utarrenderade. Enligt arealinventeringen den 1 juni 1919 utgör den på arrende upplåtna åkerarealen ej mindre än 971,116 hektar fördelade på 99,691 brukningsdelar. Detta utgör så

mycket som 25.6 procent av landets odlade jord och 23.3 av hela antalet brukningsdelar. Omkring fjärdedelen av brukarna äro således arrendatorer, men dessa bruka något mindre än en fjärdedel av hela åkerarealen. Arrendatorerna bruka något, ehuru obetydligt, mindre areal i genomsnitt än de självägande brukarna. Arrendatorernas ställning är naturligtvis i de flesta fall sämre än den självägande bondens. Till alla olägenheter, som jordbrukarna i allmänhet under kapitalismens epok ha att dragas med, få de betala dryga, i många fall rena ockrar-arrenden. Därtill kommer ovissheten och godtycket som följd av den alltmer tillämpade kortvariga arrendetiden. Arrendeavgiften blir icke bara en ersättning för värderäntan, den tager också en del ytterligare av arrendatorens arbetslön. Därför är också arrendatorerna föremål för en utsugning, som i många fall är värre än till och med lönearbetarnas inom industrien. Vid underhandlingar som förts angående arbetsersättning för körningar åt bolagen ha framförts styrkta exempel på att arrendatorsfamiljer i Norrland varit tvingade att existera på så låga levnadskostnader som 30—40 öre per dag och familjemedlem. Denna utsugning är så mycket fruktansvärdare som i arrendators- och övriga bondehushåll årsförtjänsten icke baseras på en enda familjemedlems arbete utan på alla familjemedlemmarnas gemensamma till det yttersta, under oerhörd lång arbetstid, gjorda ansträngningar. Hårt arbete av alla från barnet på 5—6 år till den stapplande åldringen.

Den kortvariga arrendetiden är ett utslag av den kapitalistiska utvecklingen. Under feodalismen förekom ett mera patriarkaliskt förhållande, där en arrendetid på livstid ansågs rimlig och riktig. Nu är jorden mera bliven ett spekulationsobjekt för profitörerna. Obenägenheten att upplåta på längre tid tilltar, jordägaren vill ha möjligheter att när som helst kunna sälja jord till jordhungerande, därest en försäljning ger större profit än utarrendering.

I skrivelse till regeringen den 21 februari 1921, undertecknad av 5,364 torpare och arrendatorer, framhöllo dessa, att uppsägning av torpare och arrendatorer oavlatligt ägde rum:

»Att arrendatorer av Uddeholms bolag uppsägas mot sin vilja har inträffat i hundratals fall. Motiven ha varit, att bolaget önskat förhöja arrendena och i en hel del fall önskat bliva kvitt arrendatorn och få honom ersatt med en ny, som vore villig att betala det förhöjda arrendet. — — —

Under åren 1919, 1920 och 1921 ha över 600 av Uddeholms arrendatorer påtvingats kontrakt, vari arrendeavgiften varit 5 à 6 gånger så hög som i de utgående kontrakten. Då man dessutom betänker, att dessa avgifter ej äro till fyllest, utan därtill en betydande arbetskyldighet, till mindre betalning, är inflikad i de nya kontrakten, så vore ett ingripande från riksdagens sida för att bringa ned de höga arrendena, som ej alls äro överensstämmande med den tid, vari vi leva och den vi gå till mötes, av behovet påkallat. I annat fall ha vi att motse denna arrendatorskårs fullständiga ruin.»

Jordkommissionens undersökningar ha ådagalagt, att bolagsarrendena i södra och mellersta Sverige vanligen stanna vid högst fem år, i de flesta fall därunder och i talrika fall allenast vid ett år. Särskilt visade sig att i Örebro, Värmlands och Västmanlands län dylika ettåriga upplåtelse-tider äro vanliga. Vid Gimo-Österby bruk med omkring 1,000 arrendebbruk ha också, alltefter som de långvariga arrendekontrakten utlöpt, ettåriga kommit till användning.

Genom ett sådant system kunna än värre pålagor än någonsin förut påtvingas arrendeslavarna. Att övertaga nya brukningsområden på andra orter medför givetvis dryga flyttningskostnader och inför hotet därav påtvingas de ytterligare bördor.

Samtidigt söker också jordägaren utnyttja dessa förhållanden för att framtvinga försäljning av brukningsdelarna åt arrendatorerna och till priser som medföra, att de genom räntan på köpesumman för framtiden säkerställa högre profit än genom arrendesystemet. Därtill föreligger alla skäl för att en dylik köpare, efter en tids ohygglig kamp för skuldernas och räntornas avbetalande, snart nog vore bottenskrapad och fick lämna jorden åter till säljaren, som via banken vore in-teckningsinnehavare. Varefter ett nytt utsagningsobjekt fick börja samma kamp för säkerställandet av jordägarens intressen.

Vid i huvudsak de stora jordbruken i landet arbetar en rätt stor grupp av jordbruksbefolkningen, nämligen de löntagande lantarbetarna. Dessa, de självbesittande bönderna och arrendatorerna, utgöra tillsammans jordbruksbefolkningen.

Lönearbetarna inom jordbruket äro till antalet omkring 200,000. Angående deras levnadsförhållanden föreligger en officiell undersökning av socialstyrelsen, utarbetad på grundval av uppgifter, som infor-drats från 2,121 kommunalstämмоordförande i riket.

Vad först vidkommer de egentliga jordbruksarbetarna, framgår av undersökningen, att *bruttoarbetstiden* för dessa utgör under sommaren 11.9 timmar, rasternas längd 2.1 timmar samt *nettoarbetstiden* 9.8 timmar per dag i genomsnitt för hela riket. Inom de olika länen varierar *bruttoarbetstiden* högst väsentligt. Norrbottens län uppvisar sålunda ett medeltal av 12.9 timmar. Den kortaste arbetstiden i riket förekommer inom Blekinge, Kristianstads och Malmöhus län med 11.4 timmar. Jämförelsevis kort arbetstid uppvisar även Kronobergs (11.8), Kalmar (11.9), Örebro (11.7), Västmanlands (11.9), Kopparbergs (11.6), samt Gävleborgs län (11.6 timmar). En bruttoarbetstid på 12 timmar förekommer i Stockholms, Uppsala, Södermanlands och Östergötlands län, medan i samtliga övriga län arbetsdagen är längre, kulminerande i det översta Norrland.

Vidkommande körkarlarna är nettoarbetstiden för dessa såväl sommar som vinter 0.7 timmar längre än de egentliga jordbruksarbetarnas nettoarbetstid.

Vad slutligen angår kreatursskötarna, framgår av undersökningen, att

deras arbetsdag vanligen är mycket lång — deras bruttoarbetstid under sommaren uppskattas till i genomsnitt 13,6 timmar eller 1,7 timme mer än egentliga jordbruksarbetarnas sommararbetsdag, och under vintern belöper den uppskattade skillnaden mellan kreatursskötarnas och de egentliga jordbruksarbetarnas arbetsdag till fyra timmar.

Inom icke mindre än fem län — Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Västmanlands och Norrbottens — uppgår bruttoarbetstiden sommartiden till 14 timmar eller mer. Uppsala och Västmanlands län uppvisa nämligen 14,1 timmar. Men det är att märka, att även bruttoarbetstiden sommartiden inom tre av dessa län, eller Uppsala, Södermanlands och Västmanlands, har samma utsträckning.

Nettoarbetstiden per dag erhålles genom att fråndraga rasterna, som variera från 1,5 timme i Malmöhus län till 2,8 i Jämtlands län.

Slutligen har socialstyrelsen undersökt arbetstidsförhållandena inom jordbruket under de senaste tolv åren. Härav framgår, att den genomsnittliga sommararbetstiden under denna period förkortats med över en halv timme per dag, vilken förkortning, om man bortser från den ytterligare begränsning lördagsarbetstiden undergått, motsvarar mer än fyra timmar per vecka. Arbetstidens minskning synes emellertid efter hand ha avstannat under periodens senaste år.

Även beträffande avlöningarna har en undersökning verkställts. Den kontanta årslönen för manliga *tjänare* växlar i olika län från 550 kronor till 750. Medeltalet för hela riket är 609 per år. Värdet av kost och logi växlar också inom olika län. Medeltalet för riket är 637 kronor. Motsvarande medeltal för kvinnliga tjänare äro 450 och 525. *Statarna* ha i genomsnitt 651 kronor i kontant årslön och värdet av naturaförmånerna utgör i medeltal 674 kronor.

Daglönarna vid jordbruket visa sig vara de allra sämst ställda. Sålunda har en fast manlig daglönare i egen kost allenast 4 kronor 56 öre för sommardagsverken och 3 kronor 53 öre för vinterdagsverken. Om han äter sin arbetsgivares kost, blir hans kontanta dagavlöning på sommaren 3 kronor 11 öre och på vintern 2 kronor 27 öre. En fast kvinnlig daglönare i egen kost får på sommaren 3 kronor 17 per dag och på vintern 2 kronor 43 öre. Är hon i arbetsgivarens kost, får hon på sommaren 2 kronor 18 öre och på vintern 1 krona 59 öre.

De tillfälliga daglönarna, vars inkomster givetvis äro mycket oregelbundna, då de ofta gå utan sysselsättning, ha, de dagar de arbeta, något större inkomst än de fasta. En manlig daglönare i egen kost får sålunda på sommaren 3 kronor 4 öre och på vintern 3 kronor 89 öre. I arbetsgivarens kost får han respektive 3 kronor 48 öre och 2 kronor 51 öre. En kvinnlig tillfällig daglönare i egen kost får på sommaren 3 kronor 46 öre och på vintern 2 kronor 66 öre och i sin arbetsgivares kost respektive 2 kronor 39 öre och 1 krona 77 öre.

Sedan närmast föregående år — dessa siffror avse 1922 — har kontantlönen för manlig tjänare minskats med 22,3 procent. Det kan tilläggas, att

sedan ovannämnda uppgifter avlämnades till socialstyrelsen, ha lönerna ytterligare sänkts och i betydligt hastigare takt än vad levnadskostnaderna minskats.

Ovanstående uppgifter, som alltså hänföra sig till en tidpunkt, då högkonjunkturen ännu delvis kvarstod, belysa emellertid, hur lantarbetarnas läge för närvarande gestaltar sig.

Till detta kan anföras, att en godsägare, ordföranden i Stockholms läns hushållningssällskap herr Victor Odelberg, i ingiven årsberättelse för Värmdögillet säger, att »som förhållandena nu äro, leva lantarbetarna på existensens minimigräns».

Som bekant bjödo arbetsköparna vid 1923 års förhandlingar en timlön av 30 öre och utan några naturaförmåner. Enligt riksavtalets bestämmelser utgör den ordinarie arbetstiden per år räknat i runt tal 2,775 timmar. Sjukrisktimmarnas antal uppgår i medeltal till omkring 125 per individ. Den effektiva arbetstiden för en timavlönad lantarbetare blir således omkring 2,650 timmar, eventuella rykttimmar ej inberäknade. Endast under förutsättning att samtliga arbetstimmar under året utnyttjades, skulle årsinkomsten för timavlönad arbetare med de timlöner, arbetsköparna bjödo, blivit omkring 795 kronor. I vissa trakter av vårt land tillämpas också dessa timlöner. De organiserade lantarbetarna inom jordbruksdistrikten tillförsäkrades dock genom det avtal, som blev resultatet av senaste förhandlingar, en timlön av 40 öre. I bästa fall erhålles genom denna timlön en årsinkomst av 1,060 kronor. För lantarbetare med s. k. stat torde inkomsten sammanlagt uppgå till högst 1,200 kronor per år.

Lantarbetarnas förhållanden sådana de avspegla sig i ovanstående uppgifter ha sedermera föga förändrats. Uppgörelsen vid lantarbetarkonflikten 1925 innebär i huvudsak de gamla villkoren. Fortfarande gäller därför satsen: »som förhållandena nu äro, leva lantarbetarna på existensens minimigräns», d. v. s. de som ha arbete. Men den förändringen kan iakttagas, att lantarbetarna mer och mer få sin andel med av den arbetslöshet, som kapitalismens nuvarande skede bjuder lönearbetarna.

Jordreformer.

Under förhållandenas tryck främst på grund av livsmedelskriserna och den oerhörda arbetslösheten under världskriget drevs jordfrågan fram i den politiska förgrunden i ett stort antal stater. I de stater, där olidliga förhållanden för de utsugna massorna av folket utmynnade i tillräckligt starka revolutionära folkrörelser, tvingades statsmakterna att genomföra rätt så rationella jordreformer. Expropriationslagstiftning genomfördes mer eller mindre grundligt.

Kommunisterna äro på det klara med att varje reform blir ofullkomlig, därest icke expropriationen går ut över allt, som tillåter någon, det må vara vem som helst — bankirer, industriidkare eller jordägare — att draga

vinst av andras arbete. Däremot ha kommunisterna alltid hävdad, att äganderätten till bruksområdet kan garanteras de arbetande jordbrukare där deras äganderätt icke betyder utsugning av andras arbete.

I det kommunistiska partiets (sektion av Kominten) program heter det:

»I äldre tider, då producenterna arbetade var för sig, var den privata äganderätten till produktionsmedlen naturlig och riktig, liksom småbondens och hantverkarens äganderätt är ännu i dag.» — »Lantarbetares, torpare, åbors och andra proletära jordbrukaregruppers intressen värnas på det kraftigaste. Småbönder stödjäs gentemot allt slags bank-, bolags- och storgodsvälde.»

Och kommunistiska internationalens IV kongress fastslog:

»Det kommunistiska partiet kämpar mot all utsugning av de fattiga och medelstora bönderna från kapitalets sida, mot deras utsugning genom län- och ockrarkapitalet, vilket tvingar de fattiga bönderna till skuldslaveri.

Mot utsugning genom handels- och spekulationskapitalet, som köper upp de fattiga böndernas lilla produktionsöverskott till billigt pris och säljer det dyrt till städernas proletariat. Det kommunistiska partiet påyrkar avskaffandet av detta paratiserande spekulationskapital och en omedelbar förbindelse mellan småböndernas andelsföretag och stadsproletärernas konsumtionsföreningar.

Mot utsugning av industrikapitalet, vilket utnyttjar sin monopolställning för att hålla uppe priserna på industrivaror. Mot utsugning från den kapitalistiska statens sida, vilken i sitt skattesystem ensidigt betungar de fattiga bönderna till förmån för godsägarna.

Det kommunistiska partiet kämpar för en konfiskering av icke brukares jord och dennas överlämnande åt dem, som bruka den — och stöder kampen för förbättrande av arrendatorernas ställning för tilldelning av jord, boskap och produktionsmedel åt alla jordfattiga bönder, tilldelning av, respektive komplettering av jord så att åkerbehovet täckes.»

Endast i Ryssland, där bourgeoisin fränhänts all makt, har en fullständig expropriation kunnat genomföras.

Den ryska bondebefolkningen var oerhört utpinad och förslavad under tsarismen. »Av 393 miljoner desjatiner jord tillhörde endast 138 miljoner bönderna, över de andra två tredjedelarna härskade de privata godsägarna, tsaren, den kejsarliga familjen, ministrar och kyrkan. Den ryska bonden blev systematiskt svältfödd. Den fruktansvärdaste hungersnöd kunde rasa i en del av Ryssland, samtidigt som godsägarna i andra guvernement exporterade sin spannmål till utlandet, varvid de av regeringen belönades med utförselpremier. Tiotusentals fattiga bönder fingo svälta ihjäl, tiotusentals socialistiska arbetare och studenter blevo avrättade eller sända till Sibirien. Europa visste av detta och fann sig i det. Och humanismens överstepräster i Paris och London slöto krigsförbund med tsarismen.

Den ryska stadsarbetaren, bonden och den olärde arbetaren, som arbetade

dels på landet, dels i fabriken, de trycktes alla av samma ok. De hade gemensamma intressen mot godsägarna och de storindustriella och de bildade en fast och orubblig enhetsfront i revolutionen. Tsarismen föll. Driftsråd och jordkommittéer bildades. Men medan Kerenskij höll tal, saboterade fabrikanterna, driftsrådets myndighet blev inskränkt genom en lag, som den mensjevikiske socialministern Skobelev drev igenom, jordkommittéerna blevo arresterade och många av dess medlemmar skjutna av hemliga vita garden, vilka upprättats av godsägarna och deras officers söner. Bönderna försågo sig själva med jord, och det vildaste kaos uppkom i stora delar av Centralryssland. Kerenskij föll. Han hade fått makten för att beröva de ryska godsägarna och kapitalisterna såväl som de utländska syndikaten deras ekonomiska privilegier. Han hade svikit denna uppgift. Klasskillnaden och eländet voro större än någonsin och de revolutionära arbetarna och bondesoldaterna togo för andra gången makten och lade den i händerna på folkkommissariernas råd.

Jordfördelningen var då i full gång, men bolsjevikerna reglerade den genom sin jordlag. De togo ut det som ägnade sig bäst för stordrift och gjorde det till statsdomäner, de upprättade arbetarkommuner för att främja den gemensamma driften inom jordbruket, de lät de gamla bykommunerna få sitt tillbaka, och i artikel 8 i jordlagen bestämde de, att också de förra godsägarna genom att hänvända sig till bonderåden kunde få så mycket tillbaka av den jord de tidigare ägt, att de kunde bearbeta den med sina händer.»

Sovjet-Rysslands jordpolitik kan vidare utläsas i en artikel i Kommersiella meddelanden.

Svenska legationsrådet, Carl von Heidenstam, har till Kommersiella meddelanden, marschäftet 1924, insänt en översättning från ryska kommunistiska partiets 13:e kongress. I dess uttalanden angående den ekonomiska politikens närmaste uppgifter uttalade kongressen: »Främst på sitt program har partiet uppsatt nödvändigheten att hjälpa lantbefolkningen att höja jordbrukskulturen och tekniken. Sovjetregeringen måste även till lantbefolkningens fromma:

- a) organisera gemensamma kreditförhållanden (en lantbruksbank);
- b) skapa förmånliga villkor för anskaffandet av lantbruksmaskiner och andra inventarier;
- c) understödja lantbrukskooperationen.

Vid allt understöd måste partiet utgå från principen att hjälpa de fattigaste och i synnerhet de sammanslutningar, som bildas för kollektiv bearbetning av jorden, i syfte att den icke må komma i händerna på 'bondepatronerna' (godsägarna).»

I Finland tillkom 1918 en lag angående inlösen av legoområden, men först genom den innevarande höst av riksdagen antagna lagen angående anskaffandet av jord för kolonisationsändamål, den s. k. »Lex Kallio»,

hava bestämmelser meddelats, som avse mera vittgående åtgärder från det allmännas sida för anskaffandet av jord för berörda ändamål.

Lagen förutsätter, att ifrågavarande behov av jord i första rummet skall kunna tillfredsställas genom frivillig uppgörelse med jordägarna.

Kan dylik uppgörelse icke komma till stånd eller kan jord icke anskaffas från staten tillhörig jord må emellertid för upprättandet av mindre odlings- och bostadslägenheter expropriation kunna komma till användning, beträffande jord tillhörande fastighet,

1:o vilken ensamt för sig eller jämte andra fastigheter, som tillhöra samma ägare, till arealen omfattar, förutom impedimenter, mera än 20 hektar jord, nämligen om ägaren icke bebor någon av ifrågavarande fastigheter eller dessa icke rationellt brukas;

2:o vilken ensamt för sig eller jämte andra fastigheter, som tillhöra samma ägare, till arealen omfattar, förutom impedimenter, mera än tvåhundra och i Uleåborgs län mera än fyrahundra hektar jord, ändå att ägaren bebor någon av fastigheterna eller, såframt han ej därstädes bor, rationellt brukar desamma.

En massa undantag äro gjorda. Så exproprieras icke t. ex. jord, som rationellt brukas.

Av underkastelsetvång underkastade fastigheter tagas i anspråk i följande ordning:

1:o fastigheter, som förvärvats i strid med gällande inskränkningar i vissa bolags och föreningars rätt till fastighetsförvärv;

2:o vanhävdade och i spekulationssyfte förvärvade fastigheter;

3:o fastigheter, som ägas av bolag, andelslag och ekonomiska föreningar, som icke uteslutande hava idkande av lanthushållning eller allmännyttig kolonisationsverksamhet till föremål, d. v. s. i främsta rummet företag inom sågverks- och trävaruindustrin;

4:o övriga, främst större fastigheter underlydande utskiften och sådana områden, från vilka med minsta olägenhet för ägaren kolonisationslägenheter kunna bildas;

5:o i allmänhet sådana fastigheter, från vilka antingen frivilligt och utan statens förmedling eller i annan ordning redan till den största ägovidd, vilken enligt ovannämnda regler i allmänhet kan exproprieras, inlösts sådana legoområden, som avses i gällande lagstiftning angående inlösen av legoområden;

6:o övriga överlåtelsevång underkastade fastigheter.

Vid beräkning av den ersättning, som skall lämnas för exproprierad jord, lägges det på orten gångbara priset till grund, dock att ersättningen vid allmän stegring av jordprisen icke må för odlingslägenhet vara högre än det pris, som under de senaste fem åren vid frivilligt köp på orten i medeltal erlagts för jord av enahanda beskaffenhet, som inköpts för jordbruksändamål.

Den i Estland genomförda agrarlagstiftningen innebär, att över huvud

all fast egendom tillhörande vissa samhällsklasser, utan vidare i och med lagens ikraftträdande och utan hänsyn till egendomens storlek övergår i den estniska statens ägo för att utdelas i mindre jordbrukslotter eller för att av staten själv användas för vissa allmänna syften.

Någon ersättning för den jord, som för reformen tagits i anspråk har hittills icke utbetalats.

Bestämmelserna i ämnet återfinnas i agrarlagen av den 10 oktober 1919 och i promulgationslagen till ifrågavarande lag av den 28 januari 1920.

Enligt berörda lag exproprierades huvudsakligen riddargods samt adliga stiftelser och vissa kyrkan tillhöriga gods. Expropriationen omfattar även för godsens bruk avsedda jordbruksinventarier, oberoende av om dessa tillhöra godsens ägare, förvaltare eller arrendatorer. Beträffande arrendatorer tillhörande inventarier göres dock undantag i fråga om ett av honom arrenderat gods, nämligen för så vitt han icke själv är innehavare av riddargods och om det ifrågavarande arrendekontraktet av honom avslutats före den 11 november 1918. Detsamma gäller även beträffande inventarier tillhörande förvaltare av pastoratboställes jord.

Därest den förre ägaren tillerkännes brukningsrätten till exproprierad fastighet, äro vidare honom tillhöriga levande och döda inventarier, som för fastighetsskötsel äro erforderliga, undantagna från expropriation.

De gods jämte till desamma hörande inventarier, som enligt lagen är underkastade expropriation, övergå i estniska statens besittning i och med lagens ikraftträdande. Godsens hittillsvarande brukare äro likväl förpliktigade att intill dess godsens övertagits av estniska lantbruksministeriet fortfarande förvalta dessa med den ansvarighet, som åligger icke befullmäktigad förvaltare av annans egendom. («Negotiorum gestores».)

Den exproprierade jorden tilldelas

- 1) med ärftlig besittningsrätt: småbrukare,
- 2) med nyttjanderätt för längre tid: bildningsanstalter och självstyrelseorgan ävensom kommersiella och industriella företag m. m.,
- 3) med nyttjanderätt på kortare tid: enskilda personer.

Den exproprierade jorden kan dessutom brukas av staten för räkning.

Personer, som uteslutande leva av jordbruk, tilldelas jord med ärftlig besittningsrätt till en areal, vars storlek avpassas med hänsyn till att jorden skall kunna brukas av en familj med två dragare till sitt föfogande, varvid särskilt avseende fästes vid jordens kvalitet, ortens läge m. m.

Personer, som ägna sig åt jordbruk som biförtjänst eller åt trädgårdsskötsel, tilldelas jord med ärftlig besittningsrätt med hänsyn till deras behov, dock icke med större areal än som kan komma i fråga beträffande personer, som uteslutande ägna sig åt jordbruk.

Berättigade att i första rummet komma i fråga vid tilldelning av jord äro enligt i lagen närmare angivna grunder soldater, som utmärkt sig i det estniska frihetskriget, stupade soldaters familjer m. m.

Vid tilldelning av jord, som utarrenderats i mindre brukenheter, äro de

hittillsvarande arrendatorerna företrädesberättigade; något hinder för reglering av dessa bruksenheters gränser och areal förefinnes dock icke.

Jord tilldelas till en början på 6 års arrende. Därest arrendatorn under denna tid med noggrannhet iakttagit alla arrendevillkor, tillerkännes honom därefter ärftlig besittningsrätt till jorden.

Jord i närheten av städer, stadsliknande samhällen, järnvägsstationer m. m. kan dock endast upplåtas med nyttjanderätt på viss tid. Icke uppdelade jordegendomar kunna upplåtas på arrende till föreningar, bestående av jordbrukare, som uppfylla fordringarna för erhållande av jord. Antalet medlemmar i en dylik förening bör vara så avpassat att på varje medlem av den upplåtna egendomen kommer en areal av mellan 10—50 hektar. Vid uppdelningen av den till föreningen utarrenderade egendomen hava föreningsmedlemmarna företrädesrätt att få sig egendomens jord tilldelad, därest de på ett tillfredsställande sätt uppfyllt arrendevillkoren.

Skogsmark hörande till de exproprierade egendomarna fördelas icke, utan kvarstannar i statens besittning. Till uppförande av nödvändiga byggnader, anskaffandet av inventarier och genomförande av förbättringar kunna mindre bemedlade erhålla långfristiga amorteringslån av staten. Mera genomgripande förbättringar kunna utföras på statens eller kommunens bekostnad.

För finansiering av alla med agrarreformen förenade kostnader skall en särskild agrarbank upprättas.

I vilken ordning den exproprierade jorden skall utdelas äger vederbörande kretsförvaltning att avgöra i enlighet med därom av vederbörande kommunala självstyrelseorgan uppgjorda förslag.

I övrigt tillkommer det republikens regering att träffa alla avgöranden, som äro erforderliga för agrarlagens genomförande.

Den lettiska agrarlagen av den 16 september 1920 innebär liksom motsvarande estniska lagstiftning, att all jord tillhörande vissa samhällsklasser i och med lagens ikraftträdande övergår i statens ägo. Lika litet som i Estland har något avgörande träffats rörande frågan om ersättning till de hittillsvarande ägarna till sådan jord, som tages i anspråk för reformens genomförande.

Enligt agrarlagen skall bildas en särskild »jordfond», i vilken skola ingå dels staten tillhöriga gods och skogar, dels viss från enskilda exproprierad jord.

Den jord, som i dylikt syfte exproprieras, utgöres huvudsakligen av rid-dargods samt adliga stiftelser, vissa kyrkor, städer och kommuner tillhöriga gods m. m. Dock tillåtes i allmänhet den förre ägaren att av exproprierad fastighet behålla viss del till arealen motsvarande medelstort jordbruk.

I första rummet berättigade att erhålla jord, förutom soldater, som deltagit i lettiska frihetskriget, äro småbrukare,

1) vilkas jord gränisar till egendom som är under fördelning,

2) som äro villiga att utbyta dem tillhörande, expropriation icke underkastad, jord mot jord tillhörande »jordfonden»,

3) som överlämnat sin egen jord till »jordfonden», eller på annat sätt ställt jord till förfogande av närgränsande småbruk.

I övrigt äro obesuttna personer, som äro hemmahörande på orten för exproprierad egendom, förhandsberättigade vid fördelning av ifrågavarande egendoms jord.

Personer, som i egenskap av arrendatorer under längre tid innehafvt viss egendom, hava dessutom företrädesrätt till denna egendom för så vitt det arbete eller det kapital, som de nedlagt å egendomen, kan anses berättiga dem till ett dylikt företräde.

I övrigt har expropriationslagstiftning genomförts bland annat i Österrike, Ungern, Tjeckoslovakien, Polen, Litauen.

Flerstädes visar det sig, att, därest icke det arbetande folket ensamt kunnat bestämma över omfattningen av jordreformerna eller om icke statsbankruttläge tvingat bourgeoisien att välja på antingen genomföra omfattande åtgärder eller motse revolutionära upprovsrörelser, så har expropriationen blivit mer eller mindre kapitalistiskt färgad.

Vid ett kommunistiskt ordnande av jordfrågan skulle givetvis icke heller i vårt land någon ersättning komma i fråga. Vid en jordreform genomförd av borgerliga vänsterpartier har man givetvis att i vårt land räkna med sannolikheten av ersättning. En reform som dock, om ersättningen sättes till högst 50—60 procent av taxeringsvärdet, kan ha betydelse för jordfolket för att nedpressa jordpriset och hindra jordspekulationen.

Vid ett bedömande av jordproblemen i vårt land framträder i förgrunden följande fakta:

1) Den anarki, som kännetecknar förhållandena i industrien under långt framskriden kapitalistisk utveckling, gör sig gällande även på lantbrukets område. Äganderätten till, kontrollen över jorden anhopas på ett fåtal utsugares händer, vadan jordens verkliga brukare få allt osäkrare existensmöjligheter.

2) Enligt officiell statistik finnes i Sverige 390,000 små och medelstora jordbruk med en åkerareal upp till 20 hektar och 37,000 större jordbruk med en åkerareal över 20 hektar. På de förra inalles cirka 2,000,000 och på de senare omkring 1,800,000 hektar av hela åkerarealen. Storagrarnerna, 9 procent av hela antalet, förfoga således över nära hälften, under det 91 procent av antalet brukare få fördela den andra hälften av landets åkerareal.

3) De jordbrukare, som för egen räkning bruka en åkerareal, äro oftast endast formellt självständiga. Flertalet äro antingen arrendatorer under jordkapitalister eller också skuldsatta s. k. jordägare, vilkas äganderätt inskränkes till innehavandet av ett lagfartsbevis, men vilka ingenting annat äro än brutalt utsugna slavar under bankerna och det övriga privatkapitalet.

Från 1870 till 1918 steg jordens skuldsättning från 574 miljoner kronor till omkring 2,722 miljoner kronor eller till mer än 50 procent av taxeringsvärdet. Komma därtill de arbetande böndernas övriga skulder, reverser, växlar o. s. v. med i betraktande, kan man med bestämdhet fastslå, att jordens brukare äro icke längre dess ägare, jordens ägare äro icke dess brukare.

5) Kapitalismens vådlighet för de arbetande jordbrukarna kommer till synes också i storkapitalets och godsägarnas åtgärder att på de förra vältra över bördorna för det kapitalistiska statsmaskineriet. Framförallt är detta fallet beträffande tullskattesystemet, som drabbar förutom lönearbetarna även de arbetande jordbrukarna med en fruktansvärd utsugning.

6) Varuförmedlingens virrvarr medför, att spekulanter kunna billigt uppköpa böndernas säljbara överskott och sälja det dyrt till industriorternas och städernas proletärer.

Med kännedom om dessa förhållanden måste det klart framstå, att en effektiv lösning av jordproblemet måste i första hand:

a) inrikta sig på expropriation utan ersättning av främst fideikommissens, storgodsens och bolagens jord,

b) avlyftande av jordbrukets skuldbördor samt

c) genom förhindrandet av jordspekulationer o. s. v. garantera brukarens odrivenhet från hans brukningsområde.

Jordspekulationen höjer inköpsvärdet på brukningsområdena till en höjd, som på intet sätt står i relation till jordbrukets avkastningsmöjligheter. Varje ny generation av jordbrukare åsamkas allt större skuldbördor. Egnahemslänen stimulera köplusten och tillföra ständigt nya köpare. Gamla brukningsinnehavare ruineras, tvingas att sälja på exekutiv auktion.

Helt givet måste vid ett bedömande av jordproblemet i vårt land hänsyn tagas till frågan om driftsformerna. Härvidlag torde kunna fastslås, att skapandet av några tusen nya jordbruk icke är annat än en delreform. Välvilliga reformer som ropat: tillbaka till jorden! ha ofta lösryckt förutsättningarna därför ur dess naturliga sammanhang. Vi måste ha klart för oss, att den ekonomiska utvecklingen anvisar vissa bestämda gränser för »återgång till jorden». Vårt lands jordbruk behöver den inre marknaden för avsättningen av huvudparten av sin produktion och det är industrin som skapar denna.

Helt visst skulle det kunna visas goda skäl för att vårt land icke är så uteslutande lämpat som jordbruksland, men att det har de allra största förutsättningarna som industriland, men i alla fall blir det säkerligen ur många synpunkter lyckligare, att landets jordbruk utvecklas framförallt därför, att vår tids goda kommunikationer till trots det är förmånligast även för konsumenterna, att en stor del av produkterna för livsmedelsbehovet kan anskaffas från en så närbelägen inre marknad som möjligt. Å andra sidan skulle en allmän återgång till åkerbruk kasta befolkningen

ner i en ytterst torftig tillvaro, om denna återgång skulle ske på grundvalen av industriens tillbakagång, d. v. s. förlamande av jordbrukets inre marknad.

Jordbruket står icke längre på naturhushållningens ståndpunkt, det är icke sig självt nog. Det måste nu i varje på enbart lantbruk baserat lant-hushåll produceras ett betydande säljbart överskott av produkter för till-bytandet av dessa för vår tid och vår teknik nödvändiga industriartiklarna.

Massproduktionen betyder att med mindre arbete åstadkomma större arbetsresultat. Reformkravet »allmän återgång till jorden» är därför ändå en fras i vår tid. Jordens nuvarande befolkning skall icke kunna existera utan vår tids teknik. »Återgång till naturen» skulle medföra en planetarisk emigrationsfråga, ty på vår planet skulle icke kunna beredas existens åt den befolkning som nu lever på densamma under andra betingelser än massproduktion och arbetsfördelning.

Alla böra således icke vara jordbrukare, hur grundläggande jordbruket än är. Vi måste ha arbetsfördelning.

De siffror angående brukningsdelarna inom Sverige inom olika storleksgrupper, som förut anförts, låta oss förstå, att det existerar ett behov av jordtilldelning åt de småbrukare, som ha alltför liten åkerareal att därpå kunna vara fullt besuttna, men också det, att det i större skala bedrivna jordbruket, trots godsägarnas ringa antal, förfogar över betydande del av landets åkerareal. Det synes som om det borde kunna gå an att tillfredsställa småbrukarnas förklarliga önsknings om jordtilldelning till full besuttenhet. Detta kunde ske genom uppdelning av de arealer, som mindre väl lämpa sig att brukas som storgods. Däremot är det icke så säkert, att man bör gå in för en jordpolitik, som syftar till fullständig utstyckning av alla stora jordbruk. Ty det är väl ändå så, att det i större skala bedrivna jordbruket också ur social synpunkt kan nå en del företräden. Storbruket kan utnyttja maskinteknikens fördelar och borde sålunda med mindre arbete kunna ge ett bättre resultat än småbruket. De olägenheter som nu tack vare löneslaveriet äro förknippade med stordriften skulle avhjälpas genom kooperativt brukande av de stora brukningsområdena.

Utvecklingen har ännu icke sagt sitt sista ord angående stordriftens möjligheter inom jordbruket. Vi kunna förutse, att allt efter som lämpliga maskiner vinna terräng, kommer stordriften att bli överlägsen. Det nyttar icke att tvista därom, endast praktiska resultat kunna övertyga och när dessa i övertygande mängd föreligga, kommer man frivilligt att övergå till den mer överlägsna formen. Denna sak bör bli föremål för samhällets ingripande i så måtto, att större möjligheter ges för prövning av den kollektiva brukningsformen.

Med hänsyn till faktiska förhållanden anse vi det vara en trängande angelägenhet för riksdagen att upptaga till lösning de jordfrågor, varom vi nu i olika motioner framställa yrkande.

Då vi i några fall som riktlinjer angiva tidigare på grund av riksdags-

beslut framkomna kommittéförslag, betona vi, att, om dessa kunna anses lämpliga som grundlinjer för regeringsförslag och till samverkan mellan grupper, som vilja gå in för en lösning av jordfrågorna, så göra vi det i medvetande av att vi efter kunglig propositions avgivande i dessa frågor ha grundlagsenlig rätt att framkomma med de ändringsförslag, som motiveras av vår speciella uppfattning om jordfrågans lösning. Vi hemställa,

att riksdagen ville hos regeringen anhålla, att det av Norrlandskommittén framlagda kravet på en expropriationslagstiftning såsom stöd för angelägenheten att i Norrland och Dalarna på bolags och enskilda spekulanter mark bilda nya jordbruk måtte snarast upptagas till behandling och föranleda en proposition till riksdagen.

Stockholm den 22 januari 1926.

Viktor Herou.

Rob. Samuelsson.

J. P. Dahlén.
